

УДК 78.034(477.51)

КУЛЬТУРОТВОРЧИСТЬ МИТЦІВ НІЖИНА В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

Кавунник О.А.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті розглянуто культуротворчість митців Ніжина: корінного етносу, представників іонаціональних громад, в контексті складових музичної регіоналістики. Розкрито види, форми функціонування, представників музичного середовища міста в сукупності різножанрової вокальної, хорової, інструментальної, хореографічної культуротворчості в Україні, за її межами.

Ключові слова: культуротворчість, музична регіоналістика, музичне середовище.

Постановка проблеми. В ряду наукових досліджень сучасного українського музикознавства слід виокремити музичну регіоналістику як систему знань про форми, шляхи розвитку музичного життя великих та малих міст, селищ регіонів України. На зламі ХХ-ХХІ століть їх опрацювання набуває особливої значущості, оскільки надає можливості відтворення історії української музики в багатоманітності й цілісності на протигагу типової для попередніх десятиліть фрагментарності в її розкритті.

Актуальність здійснення регіональних дослідження в галузях культури, видів мистецтва безперечна й обумовлена нинішніми суспільно-політичними умовами демократизації і гуманізації суспільних відносин в Україні, можливістю міст, селищ кожного регіону на основі загальнодержавної програми відроджувати мистецькі традиції минулого. У такий спосіб стає можливим пізнання конкретики фактологічного матеріалу місцевості, що має власну історико-культурну цінність, а не підганяється під загальноприйнятну схему.

Регіональний напрям досліджень науковців-філософів, культурологів, музикознавців, соціологів, фольклористів на часі характеризується пізнанням форм музичного життя малого міста, привертає увагу самотніми проявами в ньому народної і професійної творчості, що органічно і згармонізовано вписуються у загальнонаціональний простір України, європейської та світової музичної культури. Ствердженням цьому є значних масив праць, джерелознавчих, архівних документів, досліджених впродовж 1990-2015-х років, які свідчать про значимість середніх, малих міст та селищ як культурних соціо-локусів, мистецьких джерел для розвитку не тільки великих міст, але й усєї держави.

Метою статті є висвітлення культуротворчості митців Ніжина в контексті музичної регіоналістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В ряду провідних досліджень теоретичних аспектів регіональної проблематики слід навести праці культурологів (В. Чернець, В. Леонтієва, В. Личковах), істориків (П. Тронько, Г. Самоїленко, М. Водзиський). Питанням регіональної сформованості мистецького середовища як системної організації музичної культури присвячено дослідження, зокрема, М. Загайкевич, К. Шамаєвої, О. Конової, Т. Мартинюк, В. Кузик, Б. Фільц, В. Мітлицької, Л. Кияновської, О. Васюти, А. Литвиненко, О. Шаповалової.

Виклад основного матеріалу. Важливим є дослідження музичного життя не лише Києва, Харкова, Львова, Одеси, але й малих міст, селищ, як «культурних соціо-локусів», в яких наявні мистецькі форми творчості його мешканців-професіоналів та аматорів: композиторів, співаків, інструменталістів, хорових, оркестрових, танцювальних колективів закладів культури, освіти тощо. Даний термін запропонований кандидатом мистецтвознавства Валентиною Кузик, яка вперше адаптує теорію культурної локалізації на національний український ґрунт з позицій історико-політичного державотворення [1].

Вагомою частиною регіональної проблематики є музичне краєзнавство, в площині досліджень якого є пошук й опрацювання місцевого матеріалу (архіви, публіцистика, приватні документи діячів культури); взаємодія матеріально-природного (архітектурні забудови, ландшафт міста) і духовно-культурного (історико-мистецькі традиції, поліетнічний склад населення, виконавська, композиторська творчість) чинників у музичному середовищі міста, форми участі городян в мистецьких проєктах (міські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні конкурси, фестивалі, ярмарки, концерти, календарні, народно-обрядові свята).

У такий спосіб відбувається відродження культурно-мистецького зв'язку поколінь, природна еволюція якого була порушена ідеологічно запрограмованою політикою тоталітарних часів. Етапи становлення і розвитку музичного краєзнавства свідчать про ознаку соціокультурного прояву розуміння, що самоусвідомлення нації починається від пізнання кожним рідного краю.

Сучасні дослідження у сфері регіоналістики щільно пов'язані з опрацюванням пріоритетних сьогодні, часто нових напрямів і проблем українського музикознавства – інтенсивною розробкою джерельної бази останнього, вивченням питань музичної діалектології, етномистецтвознавства й етнокультурознавства, поглибленим осмисленням окремих галузей національного музичного процесу, розкриттям музичної культури України як неоднорідної, амбівалентної системної цілісності. Професійна та самодіяльна культуротворчість городян в царині мистецтва зацікавлює, активізує їх інтерес до культури, традицій і звичаїв рідного міста. Публікації про форми аматорської різножанрової діяльності окремих виконавців-солістів, колективів поповнюють цікавим музично-фактологічним фондом державних архівів, експозиції краєзнавчих музеїв міського,

обласного, республіканського значення. Ці дані становлять джерельну базу складових музичної культури названого соціо-локусу в їх синхронному й діахронному аспектах.

В ряду прикладів музичне середовище міста Ніжина Чернігівської області. Враховуючи, що музичне середовище утворюється всією сукупністю музичних аспектів культури міста, опрацювання відповідного емпіричного матеріалу провадилося за такими напрямками: композиторська творчість; музична освіта в навчальних закладах різних рівнів і спрямувань, зокрема у спеціальних музичних; основні галузі музичного виконавства (концертне, театральне; інструментальне – оркестрове, ансамблеве, сольне; хорове, вокальне сольне й ансамблеве; вокально-інструментальне виконавство), включаючи мистецтво місцевих музикантів і гастролерів; різні форми музичного виконавства – концерти, конкурси, фестивалі; прояви професійної та аматорської музичної культури; традиційне, академічне, естрадне виконавство; музична культура етнічних меншин Ніжина – греків, поляків, євреїв асирійців; різномірні музичні зв'язки, що позначилися на історичному становленні музичного середовища Ніжина – міжетнічні, міжрегіональні, міжнаціональні; діяльність окремих видатних особистостей, що залишила помітний слід у музичній культурі Ніжина, отже, позначилася на формуванні музичного середовища зазначеного соціо-локусу, зокрема М. Заньковецької, Ф. Проценка

В основу вивчення музичного середовища Ніжина покладено джерела й літературу, що можна класифікувати за такими групами:

- архівні матеріали;
- періодика Ніжина різних років
- література наукового, науково-популярного, довідкового характеру, що містить відомості щодо музичної та – ширше – художньої культури Ніжина. Подібні наукові розвідки сприяють збагаченню традицій соціомистецького середовища як органічної складової музично-інформаційного простору держави.

Важливою складовою досліджень музичної регіоніки є музичне мистецтво, як певна глибина сутнісна буттєво-філософська категорія культури, що має суттєвий важіль на внутрішній духовний світ людини. Для креативної особистості музичне мистецтво стає необхідною часткою соціокультурного спілкування у суспільно-просторовій структурі міста. Відбувається активізація суспільно-культурної самореалізації особистості, поглиблюються можливості її творчої, науково-педагогічної, музично-творчої, освітнянської діяльності. У цьому контексті творча особистість, реалізуючи себе у мистецтві, як «одній з форм соціальної рефлексії» (Ф.В. Фуртай), власною художньо-естетичною діяльністю ініціює народження цікавих соціокультурних явищ.

У процесі проведення краєзнавчих досліджень стає можливим виокремлення конкретики фактологічного матеріалу місцевості, котрий має власну історико-культурну цінність, а не підганяється під загальноприйнятну схему. При наявних загальних закономірностях історико-культурного розвитку країни рельєфно відтіняється формат конкретики локального місцевого матеріалу. Зокрема, формуються специфічні від

загальноісторичних риси досліджувань, що характеризуються:

Особливостями пошуку місцевого матеріалу: архіви, публіцистика;

Конкретизацією і деталізацією історико-культурного процесу даного міста: міські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні конкурси, фестивалі, ярмарки, концерти, календарні, народно-обрядові свята;

Взаємодією специфічного для певного регіону, міста, селища матеріально-природного (архітектурні забудови, ландшафт міста) й духовно-культурного (історико-мистецькі традиції, поліетнічний склад населення, виконавська, композиторська творчість) чинників у культуротворчих процесах міста. У науково-практичному доробку з музичного краєзнавства сформовані напрями вивчення музичного життя провінційних міст у регіонах. Серед них слід виокремити наступні:

форми музично-виконавського професіоналізму у зв'язку з розвитком музично-естетичних смаків мешканців міста;

жанрово-музична панорама концертного репертуару музикантів міста;

творчі портрети виконавців: солістів й музичних колективів;

типології мистецької діяльності, як-то: аматорської, самодіяльної, академічної;

творчість композиторів краю.

Визначення закономірностей та форм розвитку музичного мистецтва в контексті культурологічних процесів міста необхідне для розуміння формату соціокультурної динаміки міста, селища певного регіону. В ряду важливих, для розвитку краєзнавства, у тим числі й музичного, чинників визначимо: роль державних виконавчих органів щодо фінансування культури творчих процесів у регіонах (міста, селища); діяльність науковців (архівно-пошукова робота, публікації, конференції); подвижницька праця громадян міста, селища.

Духовна атмосфера міського середовища малого міста грає особливу роль у визначенні форм життєдіяльності людини. Міське середовище як репрезентативна сфери культурно-музичного життя, уміння абстрагуватися в ньому суб'єктам культури допомагає їм формувати й розвивати власний художньо-естетичний потенціал. Його розвиток у творчому досвіді митців – суб'єктів культури – становить основу культурної спадщини, серед складових якої: наявність матеріальної культури; поведінкові традиції; стійка повторюваність художніх проявів; самосвідомість і самоствердження.

Дослідження виконавської, композиторської музично-просвітницької, фольклорної творчості суб'єктів мистецького середовища у регіонах сприяють розвитку таких загальних сфер розвитку української музичної культури у XXI столітті, як: культурно-національний рух; формування й розвиток соціокультурного та наукового осередків певного регіону, міста; становлення самобутніх джерел і форм міської побутової й професіональної музики; персоніфікація імен музикантів міста, області, регіону у минулому й сучасності. Культуротворча діяльність музикантів – уродженців малого /провінційного/

міста в результаті творчих контактів і зв'язків сприяла й сприяє формуванню та розвитку культурно-мистецьких традицій великих культурних центрів України, зокрема Києва. Прикладом є творчість митців – уродженців Лівобережної України – М. Лисенка – з Полтавщини, М. Заньковецької, Ф. Проценка – з Ніжина Чернігівщини та ін. У такий спосіб стверджується теза про людинотворчу суть культури.

Одним із прикладів виступає також музично-творча діяльність митців Ніжина. Вона представлена не тільки концертно-виконавською діяльністю, але й виконує значно важливішу функцію, презентуючи на високому художньо-естетичному рівні під час участі на всеукраїнських, міжнародних конкурсах, фестивалях стверджують авторитетність Ніжина у розвитку аматорського і професійного мистецтва України. Численні перемоги на конкурсах, участь у фестивалях міжнародного, всеукраїнського, обласного рівнів кожного з наведених колективів впродовж 1990-2017-х років сприяють пізнанню музичного мистецтва рідного краю, популяризують різножанрові музичні скарби, традиції та новачі національної різножанрової культури і мистецтва України.

Діяльність цих митців як і їх попередників слід розглядати як культуротворчість – прояв суспільно-культурної самореалізації особистості. Впродовж наступних десятиліть музичні колективи міста не тільки стають джерелом розвитку музично-естетичної культури для місцевого населення, але й сприяють реалізації міжрегіонального культурного діалогу. Успішні виступи аматорські колективи на сценах області, містах України, за кордоном держави, як-от: хор музичної школи «Сяйво», університетський молодіжний «Світлич», самодіяльний хор ветеранів війни та праці, фольклорні ансамблі «Народна Криниця», «Червона калина», «Ніжинські музики», хореографічні ансамблі «Поліська веселка», «Ритм», «Квіти України», «Ніжин», «Вікторія», вокальні та інструментальні дуети, солісти – співаки, інструменталісти академічного й естрадного жанрів.

Органічну складову культуротворчості ніжинців становить музична творчість етнічних меншин сучасного Ніжина, а саме грецької, польської, єврейської, асирійської громад. Вона важлива в контексті розвитку форм полікультурного діалогу, як чиннику органічного співжиття в єдиному геополітичному й соціокультурному просторі міста, України, світу.

В ряду прикладів культуротворчості ніжинських митців є виступи представників етнічних меншин Ніжина. Висвітлення питань етномистецького розвитку національних меншин (далі – громад) в контексті віддзеркалення історичного буття Ніжина, відомого далеко за межами України відзнаками поліетнічного життя, важливе для мистецького сьогодення міста, його прийдешніх поколінь.

Дослідження форм музичної творчості етнічних громад Ніжина є на часі й зумовлене прагненням ствердити співжиття в єдиному геополітичному й соціокультурному ландшафті міста поряд з українцями інонаціональних громад, що актуалізує процес їх включення у спільний рух творчості заради духовного збагачення народів, взаєморозуміння між ними.

Для ствердження вище вказаних складових представимо джерелознавчу базу з праць наукового, науково-популярного, довідкового характеру, збірників статей, періодики міста різних років. Так, праці викладачів Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя (І. П. Костенко, Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко, О. В. Ростовська), архіваріуса В. І. Симоненка ніжинської філії Чернігівського державного обласного архіву, співробітниця ніжинського краєзнавчого музею ім. Ф. Спаського Т. О. Діденко, протоієрея О. С. Морозова – директора Музею рідкісної книги ім. Г. Васильківського, створили цілісну картину суспільно-соціального життя в Ніжині етнічних громад періоду XVII – початку XXI ст. Зокрема, впродовж 2000-2013 рр. за участю науковців-істориків, філологів, мистецтвознавців у співпраці з представниками грецького товариства ім. Зосимів, польської громади «Астер» Ніжина була видана серія книг: «Греки в Ніжині», «Поляки в Ніжині», «Євреї в Нежине».

Для прикладу представники грецької громади сприяли розвитку церковного будівництва, форм релігійного життя (відправа богослужінь, поширення церковних піснеспівів), Показовою була культурно-просвітницька й благодійницька діяльність братів Анастасія та Миколи Зосима. Важливою впродовж століть лишається також культуротворчість представників польської громади, осіб, творчість подружжя Вільконських, Федора Стравинського, Болеслава Вержиківського – композитора, диригента, піаніста, який на початку XX ст. захопився справою популяризації в провінційному Ніжині «Великого німого кіно». В ряду представників єврейської громади діяли театральний режисер П. Любарський, працівник відомого далеко за межами Ніжина музичного магазину Г. Певзнер. Особливе місце посіла в розвитку інструментального, осіб духового оркестрового виконавства родина Докшищера (родина Музикантських), старший син якої Тимофій – став «Паганіні на трубі». Відома в Ніжині діяльність асирійської громади, осіб концертна діяльність в межах України, за кордоном фольклорної «Маднха», що значить «Схід». Інтернаціональна співдружність учасників групи – асирійців Арсенія і Мирослава Сімонович, українця Олександра Савича – красномовний доказ спільних інтересів виконавців, зацікавлених у популяризації музичного фольклору асирійців.

Толерантність як суттєва ментальна ознака етнічних українців позначилася на гармонізації культурно-мистецьких стосунків із представниками національних громад Ніжина. Органічне співіснування у геополітичному просторі міста з ними українців – корінного етносу утворило різнобарвну мистецьку панораму духовно-емоційного розвитку творчих особистостей, умови для прояву таланту кожного.

Довготривалий впродовж століть процес суспільно-історичних відносин, сутність яких становили добросусідські й дружні стосунки етносів міста, сприяв виникненню міжнародного культурного діалогу державного, міжнародного європейського й світового рівнів на засадах полікультурного спілкування, співпраці з гілками виконавчої влади міста в сфері соціально-економічних, духовно-культурних, освітянських цін-

ностей. Характерною ознакою стали багаторівневі контакти, двосторонні візити представників міської влади, творчих діячів міжнародних делегацій, зокрема Греції, Польщі до Ніжина.

Свідченням значимості діючих у Ніжині музичних аматорських колективів є перелік престижних міжнародних і регіональних конкурсів та фестивалів кінця ХХ – початку ХХІ ст., участь у яких брали ніжинські музиканти. Так, у 1960-х рр. це – Всесвітній фестиваль молоді і студентів у Москві (1961), у 1970-1980-х рр. – київський телетурнір «Сонячні кларнети». Починаючи з 1990-х рр. ніжинські виконавці брали участь у численних музичних проектах, а саме:

- української хорової музики: ім. М. Леонтовича (Київ, 1997) «Артеківські зорі» (Крим, 2002, 2004, 2006 рр.), «Південна Пальмира» (Одеса, 2000), «Співає Київщина» (Київ, 1999, 2001 рр.), «О Мати Божа, о Райський цвіте» (Тернопіль, 2004);

- зарубіжної хорової музики: ім. Й. Брамса (Німеччина, 1999, 2001, 2007 рр.), «Університети співають» (Польща, 2003);

- вокально-інструментальні: «Міжнародний фестиваль слов'янської музики» (Харків, 2006); «Дружба» (смт Сеньківка – щорічно);

- інструментальні: «Акорди Львова» (2007), «Грай баян» (2005), «Сіверська весна» (Ніжин, 2007);

- фольклорно-етнографічні: «Вересаєве свято» (1993), «Кролевецькі рушники» (1994),

«Спадщина» (1995), «Красная горка» (Росія, 2004);

- композиторської творчості: «Рябиновые грёзы» (Росія, 1999), «Московская осень» (2002);

- міжнародні конкурси інструментальної ансамблевої музики: Прага, Париж (1996), Москва (1998), Куйбишев (1997).

Представлені колективи й донині лишаються музичними візитівками старовинного Ніжина.

Звертання до творчо-біографічних даних кожного з них демонструє культуротворчу роль кожного у функціонуванні музичного середовища Ніжина на порубіжжі століть.

Таким чином, напрями регіоналістики є невід'ємною складовою комплексних досліджень, особіно, українського музикознавства. Вона знаходиться у колі проблем сучасної культурології, стверджуючи концептуальне положення про системно-цілісний і об'єктивний процесу формування й розвитку, зокрема, музичного середовища, важливим джерелом якого є культуротворчість городян-музикантів рідного міста – аматорів-професіоналів, самодіяльних виконавців, мистецтво яких важливе для збереження та розвитку музично-інформаційного духовного простору української культури в минулому та сьогодні. Етнорегіональні дослідження – вагомий чинник процесу системного осмислення національної музичної спадщини, форм, шляхів розвитку міжрегіонального та міжнародного культурного діалогу митців України в світі.

Список літератури:

1. Немкович О.М. Українське музикознавство ХХ століття як система наукових дисциплін. Монографія. – К., 2006. – 534 с.
2. Кузик В. Ревуцький Лев Миколайович / В. Кузик: Монографія – Київ-Ніжин. – 2009. – С. 20.
3. Шульгіна В.Д. Музична україніка / В.Д. Шульгіна: монографія. – К., 2000. – 213 с.
4. Самойленко Г.В. Організатор музичної справи у Ніжині Б.Л. Вержиківський / Г.В. Самойленко // Поляки в Ніжині: зб. статей та мат-лів / Відп. ред. Ф. Белінська. – Ніжин: Аспект – Поліграф, 2004. – Вип. 2. – С. 131.

Кавунник О.А.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

КУЛЬТУРОТВОРЧЕСТВО ДЕЯТЕЛЕЙ ИСКУССТВА НЕЖИНА В КОНТЕКСТЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ РЕГИОНАЛИСТИКИ

Аннотация

В статье рассмотрено культуротворчество деятелей искусства Нежина: коренной нации, представителей других национальностей в контексте составляющих музыкальной регионалисттики. Раскрыты виды, формы функционирования, представителей музыкальной среды города в совокупности жанрового разнообразия профессионального и самодетельного вокального, хорового, инструментального, хореографического культуротворчества на Украине, за её границами.

Ключевые слова: культуротворчество, музыкальная регионалистика, музыкальная среда.

Kavunnyk O.A.

Nizhyn State University named after Nikolai Gogol

ETHNICAL REGIONAL ASPECTS OF MODERN UKRAINIAN MUSIC STUDY

Summary

The paper considers the components of Ukrainian regional music study, which consists of musical local history and musical environment. These elements are main in study of musical culture, art in city and town in Ukraine.

Keywords: the regional issue, culturology, musical study, musical local study, musical environment.